

Kültürel Peyzajların Kırsal Turizm İle Kullanım İlişkisinin Değerlendirilmesi: Cumalıkızık-Bursa Örneği

Zeynep PİRSELİMOĞLU BATMAN^{1*}, Aysun ÇELİK ÇANGA¹, Tuğçe SÖKMEN²

¹ Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 16059, BURSA

² Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, BURSA

Öz

Kültürel peyzajlar doğal alanların dönüşüp gelişen ve yerel kimlik ile kendine özgü karakter gösteren alanlardır. Bu alanların devamlılığını sağlayan kültürel peyzajlar kırsal turizm için önemli bir yapı taşıdır. Çalışmada amaç kırsal kimliğe sahip alanlarda kültürel peyzaj değerlerini belirlemek ve bu değerlerin kırsal turizm üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Çalışmanın materyalini tarihi ve kültürel kimliğinin yanı sıra zengin kırsal kimliğe sahip, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde bulunan Bursa-Cumalıkızık oluşturmaktadır. Alanın mevcut doğal ve kültürel değerleri, kırsal turizm kullanımları ortaya koyulmuş, arazi çalışması, gözlem, uzman görüşü ile kültürel peyzaj değerleri belirlenmiştir. Kültürel peyzaj değerlerinin kırsal turizm kullanımları üzerinde olan etkileri SWOT analizi ve TOWS matrisi ile değerlendirilmiştir. Çalışmada alanda yapılacak olan kırsal turizm planlama çalışmalarına altlık oluşturulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel peyzaj, Kırsal turizm, SWOT, TOWS, Cumalıkızık, Bursa.

Evaluation of Relationship of the Cultural Landscapes and Rural Tourism Use: Cumalıkızık-Bursa Example

Abstract

Cultural landscapes are the areas of natural area that evolve and show unique character with local identity. Cultural landscapes that provide continuity of these areas are an important building block for rural tourism. The aim of this study is to determine the cultural landscape values in rural areas and to investigate the effects on rural tourism. The material of study consists of in addition to the historical and cultural identity, the Bursa – Cumalıkızık, which has a rural identity, is listed on the UNESCO World Heritage List. The current natural and cultural values of the area and the uses of rural tourism were put forward. Cultural landscape values were determined by field work, observation, expert opinion. The effects of cultural landscape values on rural tourism use were determined by SWOT analysis and TOWS matrix. In this study, it is aimed to form a base for the rural tourism planning studies.

Keywords: Cultural Landscapes, Rural Tourism, SWOT, TOWS, Cumalıkızık, Bursa.

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Zeynep PİRSELİMOĞLU BATMAN (Dr. Öğr. Üyesi); Bursa Uludağ Üniversitesi,
Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 16059, Bursa-Türkiye. Tel: +90 (224) 294
1635, Fax: +90 (224) 294 1637, E-mail: zeynepbatman@uludag.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2145-2682

Geliş (Received) : 24.10.2018

Kabul (Accepted) : 02.01.2019

Basım (Published) : 15.04.2019

1. Giriş

Peyzajlar abiyotik (fiziksel), biyotik ve kültürel bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bileşenlerin etkileşimi ile bir alanın peyzaj karakteri şekillenmektedir. Peyzaj karakter özellikleri doğrultusunda kültürel peyzaj alanlarını kırsal ve kentsel peyzajlar içerisinde sınıflandırmak mümkündür. Kentsel peyzajlar; bölge/kent/semte/mahalle parkları, ev bahçeleri, kent ormanları, tarım alanları, çatı bahçeleri, düşey peyzaj, yeşil koridorlar, hobi bahçeleri, yol ağaçlandırmaları olarak sınıflandırılabilir. Kırsal peyzajlar ise; yerleşim alanları, ağaçlandırma alanları, tarım alanları, yeşil koridorlar, koruluklar olarak tanımlanmaktadır. Kültürel peyzajlar, insanların doğayı kullanma amaçlarına göre ortaya çıkan bir formdur. Bu form toplumların doğayı kullanma şekillerine ve amaçlarına göre değişim göstermektedir (Gül, 2000; Çetinkaya ve Uzun, 2014). UNESCO'nun tanımına göre kültürel peyzaj, insanoğlunun doğal ortam ile olan etkileşimidir. Kültürel peyzajların kendi doğal çevre karakteristiği ile bir uyum içinde olması, sürdürülebilir arazi kullanımlarını desteklenmektedir. Ayrıca biyolojik çeşitliliği korumakta veya doğal değerleri zenginleştirebilir (URL-1).

UNESCO'nun tanımına göre kültürel peyzajlar üç ana kategoriye ayrılmaktadır (Anon., 2008):

- İnsanlar tarafından oluşturulmuş peyzajlar; estetik nedenlerle üretilmiş, bazen dini veya diğer anıtsal binalar ve topluluklarla ilişkili olan bahçe ve parkları ifade eder.
- Organik olarak gelişen peyzajlar; bugünkü şeklini doğal çevresi ile ilişkili olarak ve doğal çevreye zıt olarak geliştirmiştir. Bu peyzajlar kendi formlarındaki gelişim süreçlerini ve bileşen özelliklerini yansıtır. Bu peyzajlar da iki alt kategoriye ayrılır: Soyu tükenmiş (fosil) peyzajlar; geçmiş zamanlarda aniden veya bir süre içerisinde gelişim süreci sona ermiş peyzajlardır. Süren peyzajlar ise; evrim süreci halen devam eden, çağdaş toplumda geleneksel yaşam biçimiyle yakından ilişkili aktif bir sosyal rolü muhafaza eden peyzajlardır.
- Birleşik kültürel peyzajlar

Kültürel peyzajın en belirgin özelliklerinden biri eski dönemlerde yaşamış uygarlıkların onlara ait değer yargılarının sosyo-kültürel özelliklerini içinde barındırmasıdır. Diğer özellikleri ise yerleşik düzenleri içerisindeki o yöreye ait kültürlerin ipuçlarını ve o dönemlerde yaşamış halkların tarımsal üretim modelini, kendilerine ait teknik ve yöntemlerini taşımasıdır. Ayrıca kültürel peyzajlar aktif ve pasif rekreasyonel faaliyetler için farklı alternatifler sunmakta ve görsel anlamda kaliteyi artırmaktadır. Kültürel peyzajlar, sahip olduğu özellikleri ile doğayla uyumunu dengede tutmakta ve bozulmadan gelecek nesillere aktarmaktadır. Özetleyecek olursak kültürel peyzajlar, bozulmamış ve değeri olan bir doğal yapı, doğa ile sürekli iletişim halinde olan kültürel yaşam ve insan faktörü ve bunların hepsinin sürekliliğinin yansımalarını somut olarak gözlemleme şansı sunan tarihsel bir sürecin ürünüdür (Cengiz Gökçe ve Açıksöz, 2015). Kültürel peyzajların miras özelliği taşıması geçmişin ve bugünün kültürel izlerini geleceğe aktarması önemli bir süreçtir. Bu nedenle peyzajın sahip olduğu kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması toplumsal bir görev olmanın yanında kültürel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Yener ve Gül, 2016). Bununla birlikte kültürel peyzajlar turizm için önemli bileşenlerdir.

Turizm faaliyetlerinde doğal faktörlerin dışında kültürel faktörlerin de önemli katkısı vardır. Geçmişten günümüze kadar gelen uygarlıklar, kültürel kalıntıların yeryüzünde oluşum ve gelişmelerini sağlayan etkenler, peyzaj karakterleri, turizm-coğrafya-kültür arasındaki ilişkiler bütünü olarak ifade edilmektedir (Emekli, 2006). Coğrafya-kültür ilişkisi ile şekillenen alanların turistik değeri turizm-coğrafya-kültür ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Bu ilişkiler günümüzde önemli turizm değerleri olan kırsal alanlarda da gelişmektedir.

Kırsal alanlar, sahip oldukları peyzaj değerleri, yerel kültürel özellikleri, özgün yaşam biçimleri ile çekim noktaları haline gelmişlerdir. Böylece turizm yerel kimliği öne çıkarırken, aynı zamanda kültürel kaynak değerlerini ve bunların sahip olduğu özgün değerlerinin korunması için önemli bir araç olmuştur (Uslu ve Kiper, 2006). Kırsal alanlardaki turizm ve rekreasyon faaliyetleri, sosyal boyutta, kırsal nüfus açısından toprak dışında farklılıklar sunmayı, ekolojik boyutta kırsal çevreyi koruma bilincini yaratmayı, ekonomik boyutta ise kırsal alanda yaşayanlar için alternatif gelir alanları yaratmayı hedeflemektedir. Kırsal alanlarda gerçekleşen turizm faaliyetleri, gerek kentlilere, gerekse kırsal nüfusa, insanın ayrılmaz bir parçası olan doğanın fiziksel, biyolojik ve ruhsal değerlerinin bilincine varmalarını sağlamalıdır (Pirselimoğlu, 2007). Birçok ülkede, kırsal alanlar ülkenin kültüründe ve insanların ruhlarında özel bir yer tutmaktadır (Swarbrooke, 1999). Kırsal alanların sahip olduğu doğal kaynak değerlerinin yanı sıra kültürel kaynak değerleri de alanlar için alternatif anlamda gelişecek turizm çeşitlerine de katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda turizm amaçlı kullanımlarında çevrenin çekici değerlerinden etkin bir şekilde faydalanmak için kırsal alanlarda planlama çalışmaları son derece önemlidir (Kodaş ve Eröz, 2018).

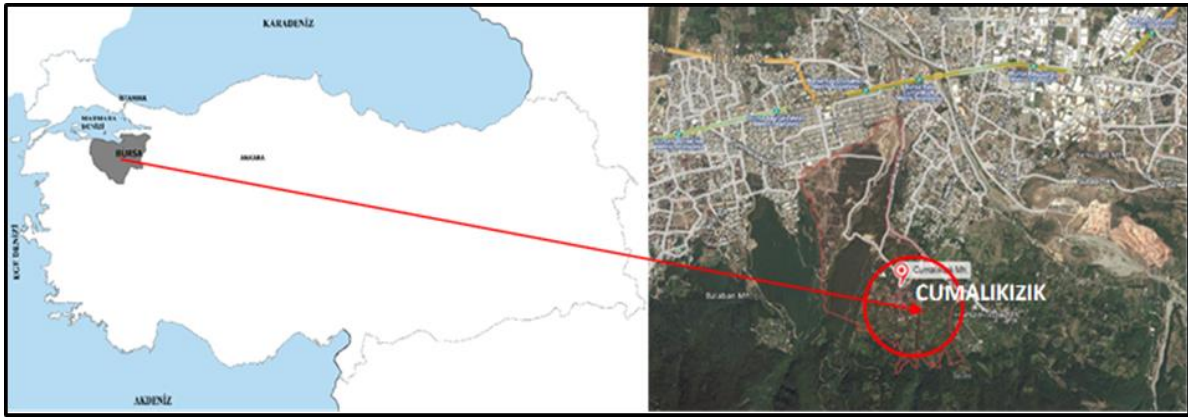
Çalışmanın amacı kırsal kimliğe sahip alanlarda kültürel peyzaj değerlerini belirlemek, kırsal turizm üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bu amaç ile çalışmada Bursa İli Cumalıkızık Mahallesi (köyü) kültürel peyzaj

değerlerinin kırsal turizm üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Çalışmanın materyalini Bursa İli Yıldırım ilçesi Cumalıkızık Mahallesi (köyü) kültürel peyzaj değerleri oluşturmaktadır. Cumalıkızık Mahallesi (köyü) Bursa kent merkezine 12 km uzaklıkta, Yıldırım İlçe merkezine ise 3 km uzaklıktadır. Cumalıkızık'ın kırsal yerleşiminin tamamı Bursa-Cumalıkızık yönetim planında çekirdek alan olarak ifade edilen kısmı oluşturmaktadır. Çekirdek alan olarak ifade edilen bu kısım 1/1000 ölçekli Kentsel ve Kırsal Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı içerisinde bulunan alanı kapsamaktadır. Bu alan 86.460 m²'dir. Bursa-Cumalıkızık yönetim planında Cumalıkızık'ın doğal peyzajı, orman ve karayolu sınırları dikkate alınarak belirlenen tampon bölge ise yerleşim alanının çevresinde bulunan tarım alanlarını barındırmaktadır. Tampon bölge sınırı kuzeyde Hamamlıkızık yolu, batıda orman sınırı, güneyde ise Uludağ Milli Park sınırı olarak belirlenmiştir. Bu alan ise toplam 1.919.170 m² dir. Cumalıkızık ayrıca doğal ve kentsel sit alanı içerisinde bulunmaktadır (Erdem, 2012; Anon., 2013).

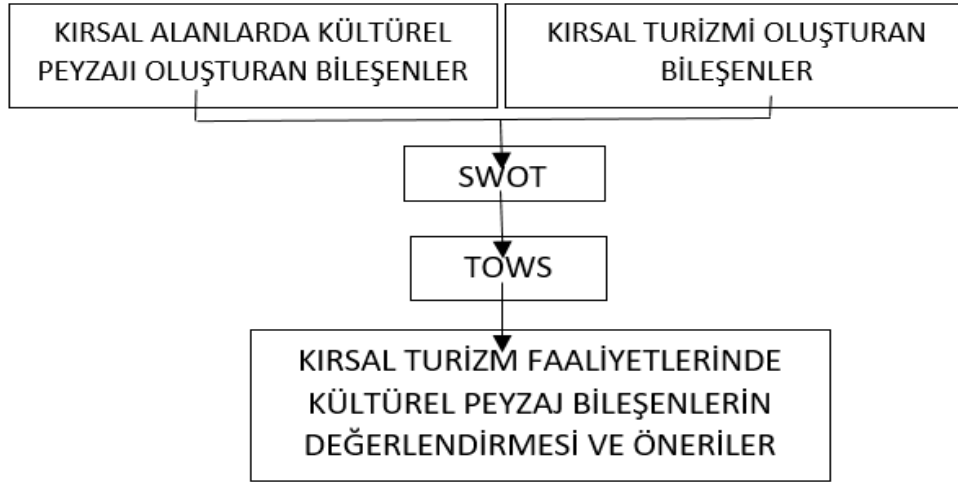
Şekil 1. Çalışma alanının konumu

2.2. Metot

Çalışmada yerinde inceleme, görüşme, literatür taraması, SWOT ve TOWS analizi yöntemi kullanılmıştır (Aydın Türk, 2006; Pirseliimoğlu, 2007; Erduran ve ark., 2015; Çelik ve ark., 2017). Birinci aşamada literatür taraması yapılarak kültürel peyzajları oluşturan bileşenler belirlenmiştir. Bu bileşenlerin alan üzerinde var olma durumları sorvey çalışması, yerinde gözlem, görüşme ve literatür araştırması yapılarak belirlenmiştir. İkinci aşamada alanın kırsal turizm özellikleri ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte ve ilk aşamada elde edilen veriler ile alanın kültürel peyzaj değerlerinin kırsal turizm ilişkisi SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. Son aşamada TOWS matrisi ile alanın kültürel peyzaj değerleri ile birlikte kırsal turizmi geliştirecek ve sürdürülebilirliğini sağlayacak stratejiler ortaya koyulmuştur.

SWOT analizi planlamalarda alanda dikkat edilmesi gereken mevcut bilgilerin göz önüne alınması ve değerlendirilmesi için kullanılmaktadır. SWOT analizi yöntem ile değerlendirilmesi sürecinde sisteme ilişkin iç ve dış çevre faktörleri araştırılmaktadır. Bu durumda sistemin başarılı bir şekilde ilerlemesini ve sürdürülebilirliğini sağlayacak sisteme ait güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğu ortaya koyulmaktadır. Sistemin güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirildiği aşamada gerçekleştirilen analizler sistemin iç faktörlerinin değerlendirildiği iç analizlerdir. Dış analizler ise sistemin gelişimine etki edecek olan olanaklar ve tehditlerin değerlendirildiği aşamadır. Dış çevre üzerinde yaşanan değişimler sistem için fırsat sunarken aynı zamanda bazı tehditlere de yol açmaktadır. Bu nedenle yapılacak olan analizler ile sistemin sürdürülebilir olması için tehdit olan unsurların ortaya koyulması gerekmektedir. İç ve dış analizler yapılarak sisteme ilişkin SWOT parametrelerinin belirlenmesinden sonra SWOT matrisi (TOWS matrisi olarak da bilinir) oluşturulmaktadır. SWOT (TOWS) matrisi ile iç ve dış faktörler bir matris içerisinde karşılıklı olarak değerlendirilerek ortaya bir strateji koyulmaktadır (Uçar ve Doğru, 2005; Aydın Türk, 2006; Pirseliimoğlu, 2007). Bu doğrultuda alanın kültürel peyzaj karakteri mevcut kırsal turizm faaliyetleri içerisinde SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. Bu çalışmada kültürel peyzajların kırsal turizm üzerine etkilerinin güçlü ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri belirlenmiştir. SWOT analizi ile alanın mevcut analizi yapıldıktan sonra kültürel peyzajlar üzerindeki kırsal turizm faaliyetleri için stratejik önerilerin geliştirildiği aşama olan TOWS (Aydın Türk, 2006; Pirseliimoğlu,

2007; Pirselimoglu ve Demirel, 2012; Kamer Aksoy, 2015) matrisi uygulanmıştır.

Şekil 2. Çalışmanın akış şeması

3. Bulgular

3.1. Kırsal alanlarda kültürel peyzajı oluşturan bileşenler

Kırsal Alanlarda Kültürel Peyzajı Oluşturan Bileşenler; Yerleşim alanları, mimari özellikler (sivil mimari özellikleri, konut vb.), Peyzaj elemanları (meydanlar, sokaklar, duvarlar, köprüler, yel değirmenleri, ambarlar, kanallar, hendekler, aydınlatma elemanları, vb.), ağaçlandırma alanları, tarım alanları, yeşil koridorlar, koruluklar, ulaşım, çevresel kontrol sistemleri, sosyo-ekonomik yapı, tarihi değerler, kültürel değerler olarak sınıflandırılmıştır (Erdem, 2012; Çetinkaya ve Uzun, 2014) (Tablo 1).

Tablo 1. Kırsal alanlarda kültürel peyzaj bileşenleri

Kırsal Alanlarda Kültürel Peyzajı Oluşturan Bileşenler	
Yerleşim alanları,	Alanın genel özellikleri Sivil mimari özellikleri; konut, vb.
Mimari özellikler	Meydanlar Sokaklar
Peyzaj elemanları	Diğer peyzaj elemanları (duvarlar, köprü, aydınlatma elemanları, yel değirmenleri, ambarlar, kanallar, hendekler, çeşmeler, Yerleşim dokusu
Ağaçlandırma alanları	Mevcut alanlar
Tarım alanları	Mevcut alanlar
Yeşil koridorlar	Mevcut alanlar
Koruluklar	Mevcut alanlar
Bitkilendirme	Alanın kültürel bitki yapısı
Ulaşım	Ana yollar, tali yollar, ikincil yollar
Çevresel kontrol sistemleri	Toprak stabilizasyonu; teraslamalar, tel örgü, kaya örtüsü, bitkilendirme Sel kontrolü; nehir yataklarına yapılan set uygulamaları Restorasyon Altyapı, kanalizasyon
Sosyo-ekonomik yapı	Tarım, hayvancılık, ormancılık, turizm ürünleri
Tarihi değerler	Camii, çeşme, hamam, mezarlık, vb.
Kültürel değerler	Gelenekler, festivaller, yöresel yiyecekler, kıyafetler, oyunlar, vb.

3.2. Cumalıkızık kültürel peyzaj değerleri

- **Yerleşim alanları, Mimari özellikler, Peyzaj elemanları:**
  - **Alanın Genel Özellikleri:** Bursa'nın doğusunda Yıldırım İlçesi sınırları içerisinde, Uludağ'ın eteklerinde yer alan Cumalıkızık Mahallesi(köyünün)'nin bulunduğu eski yerleşim alanı denizden 340 m yüksekliktedir. Mahallenin (Köyün) güneyinde Uludağ, batısında Değirmenlikızık, kuzeyinde Ankara yolu ve Ankara yolunun da kuzeyinde Gürsu İlçesi bulunmaktadır. Cumalıkızık, geleneksel Türk yerleşim dokusu örneğindedir. Cumalıkızık 10 hektarlık alanda kurulmuştur. Günümüze kadar iyi korunmuş bir yerleşim yapısına sahiptir. Bunların %60'ı ise günümüzde de kullanılmaktadır. Konutların dışında Orta Mahalle olarak tanımlanan alan camii, okul ve kiraathane gibi mekânların bulunmasından dolayı yoğun bir sosyal mekândır (Kılıç, 2012; Erdemli, 2012; Anon., 2013 Anon., 2018).
  - **Sivil mimari özellikleri; konut, vb.:** Mimari yapılar:133 tescilli yapı bulunmaktadır. Bunlar 1 cami ve 1 hamam olmak üzere 2 anıtsal yapı,128 adet sivil mimari örneğidir. Konutlar tek yapı şeklinde gelişme göstermiştir. Evler hem iklimsel özelliklere göre hem de birbirlerinin manzarasını ve gün ışığını kesmeyecek şekilde konumlandırılmışlardır. Osmanlı dönemi konut dokusu özelliğine sahiptirler. 2-3 katlı olan evler, ahşap hatıllı, moloz taş ile örülmüş yüksek duvar üzerine oturtulmuştur. 2.ve 3.katları ise ahşap iskeletli ve kerpiç dolguludur. Çift kanatlı cümle kapısından geçilerek girilen avlu yapısı toprak zeminli ya da kayraktaşı döşelidir. Çatıların saçakları yağmurlu günlerde sokakta yürüyenler için korunak oluşturacak şekilde çıkıntılıdır (Erdem, 2012; Kılıç, 2012 Anon., 2018).
  - **Meydanlar:** Cumalıkızık 3 meydan üzerinden dar bir şekilde dağılan ara sokaklardan oluşmaktadır. Bu meydanların ilki yıllardır var olan “Eğrek Meydanı” ikincisi “Cami Meydanı” 3.sü “Dere Meydanıdır” (Kılıç,2012 ; Anon., 2018).
  - **Sokaklar:** Cumalıkızık içinde konutlara olan ulaşım 2 meydana dağılan ara sokaklardan sağlanmaktadır. Sokaklar organik yapıdadır ve birbirini kesmez. Köydeki yollar sadece insanların ve arabalarının geçebileceği genişliktedir. Cumalıkızık'ta 13 sokak bulunmaktadır. Sokaklardan ikisi Yunus aralığı ve ismini tarihi bir olaydan alan Cin aralığı şeklindedir. Ayrıca Dinç çıkmazı bulunmaktadır. Sokaklar; Okul sk, Eğrek sk, Ferdağ Sk., Nalbant sk.,Cin aralığı sk., Orta sk., Kurtbasab sk., Değirmen sk., Dere sk., Saldede sk., Köyüstü sk., Hamam sk., 1.İnce sk. şeklindedir (Erdem, 2012; Kılıç, 2012; Anon., 2018). Sokaklar yassı doğal taş döşemeli, eğime göre şekillenen ve kaldırımsız yapı göstermektedir. Bu sokakların orta kısımları yağışlı günlerde ve Uludağ'dan gelen suların akması için hafif çukur bir kanal(ark) haline getirilmiştir. Kanallardan aşağı doğru akan su aynı zamanda köyün girişinde bulunan mazgal ile toplanmakta ve bu noktadan kanallar yardımıyla bahçelerin sulanmasında kullanılmaktadır (Erdem, 2012; Kılıç,2012; Anon., 2018).
  - **Yerleşim dokusu:** Cumalıkızık'ın ilk yerleşim sahası olduğu düşünülen Orta Mahalle olarak adlandırılan bölge, toplayıcı bir merkez görevi görmektedir. Orta Mahallenin çevresinde Eğrek, Okul, Hamam, Dere, Değirmenönü, Köyüstü mahalleleri yer almaktadır. Yerleşim dokusu sıkışık bir özelliktedir. Tarım arazilerinin küçülmemesi amacıyla konutlar birbirine yakın bir mesafe ile konumlandırılmıştır (Erdem, 2012; Anon., 2018). Yerleşim alanı oluşturulurken bir plan göz önünde bulundurulmamıştır ancak konutlar topoğrafyaya uygun bir şekilde yerleştirilerek hiçbir konutun birbirini rahatsız etmemesi amaçlanmıştır (URL-2). Kentsel sit alanı, Kentsel sit alanı etkileşim alanı ve doğal sit alanı kapsamına giren bir yerleşim dokusu mevcuttur (Kılıç, 2012).
  - **Diğer peyzaj elemanları (duvarlar, köprü, aydınlatma elemanları, yel değirmenleri, ambarlar, kanallar, hendekler):** Yerleşim alanının doğusunda dere bulunmaktadır ve alanın çevresi ağaçlıktır. (Kılıç, 2012). Alan içerisinde tescilli 3 adet anıt ağaç bulunmaktadır (Anon., 2013). Cumalıkızık'ta 1tanesi kuru olmak üzere 6adet çeşme tespit edilmiştir. Aydınlatma elemanlarının gövdesi ahşap malzeme kullanılarak yapılmıştır. Cumalıkızık sınırları içerisinde 1adet çocuk oyun alanı bulunmaktadır.
- **Tarım alanları:** Orta Mahallenin çevresinde de küçük bahçeler, ardında ekili arazi ve meyve (ceviz, kestane, çilek, şeftali, vişne, erik, elma, armut) bahçeleri bulunmaktadır (Erdem, 2012; Anon., 2018). Köyün etrafındaki araziler ilk günkü gibi tarım ve ormancılık amacıyla kullanılmaktadır (Anon., 2013).
- **Yeşil koridorlar:** Cumalıkızık'ı anayola bağlayan yol üzerindeki ağaçlar alle görüntüsü vermektedir. Yer yer köy yerleşim sınırlarında, kenarları ağaçlı yollar bulunmaktadır.

- **Koruluklar:** Cumalıkızık Mahallesi (köyünde)'nde Ferdağ sokak ile Eğrek sokak arasında koruluk alan bulunmaktadır.
- **Bitkilendirme:** Alanın kültürel bitki yapısı incelendiğinde, Cumalıkızık'ta bulunan evlerin genelde hepsinin bahçesi ve bahçelerde meyve ağaçları bulunmaktadır. Alandaki meyve bahçeleri içerisinde; ceviz, kestane, çilek, şeftali, vişne, erik, elma, armut bulunmaktadır. Bunun yanında alan içerisinde *Buxus sempervirens*, *Hibiscus syriacus*, *Thuja orientalis* ve *Rosa* sp. türleri yer almaktadır (Erdem, 2012).
- **Ulaşım:** Bursa ve çevre illerden Cumalıkızık yerleşim alanına Cumalıkızık'ın kuzeyinden geçen Bursa-Ankara Karayolunun 10. km'sinden güneye 3 km'lik bir yol ile ulaşılır. Karayolundan ayrıldıktan sonra köye ulaşım tali yollar ile sağlanmaktadır. Bu yollar üzerinde minibüs hattı bulunmaktadır (Erdemli, 2012; Anon., 2013). Metro, otobüs, minübüs ve özel oto ile alana ulaşmak mümkündür. Ancak anayol ayrımında yeterli yönlendirme tabelası yoktur. Cumalıkızık'a özel araçlarıyla gelenlerin araçlarını köyün girişindeki otopark bırakmaları gerekmektedir, özel araçlar için sınırlı sayıda otoparklar mevcuttur. Yoğun günlerde alternatif alanlar (meyve bahçeleri, okul bahçesi vb.) otopark olarak kullanılmaktadır.
- **Çevresel kontrol sistemleri:**
  - **Toprak stabilizasyonu, teraslamalar, tel örgü, kaya örtüsü, bitkilendirme:** Cumalıkızık Mahallesi (Köy) içerisinde yollardan geçen arklar veya su yolları yağmur normal düzeyinin üzerinde yağdığı suyu yer altından geçen kanallara vererek ortamdaki suyu uzaklaştırmaktadır.
  - **Restorasyon:** Alanda restorasyon çalışmaları yapılmaktadır.
  - **Altyapı, kanalizasyon vb.:** Cumalıkızık Köyü kurulduğu yıllarda yapılmış olan altyapı sistemi halen kullanılmaktadır. Dolayısıyla Cumalıkızık bu konuda günümüzde Belediye'den herhangi bir altyapı hizmeti almamaktadır.
- **Sosyo-ekonomik yapı:** Cumalıkızık eski bir vakıf köyüdür. Ancak günümüzde mahalle statüsündedir. Cumalıkızık, sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri, özgün yapısı ve bozulmamış bütünlüğü ile kırsal özellik gösteren bir yerleşimdir. Bu özelliği ile Osmanlı'nın kırsal yaşam tarzını günümüzde de sürdüren iyi bir örnektir. Cumalıkızık, kent merkezine yakın olmasına rağmen, bugün hala yaşayan, ticari kültürü olan ve kırsal yaşamı devam etmektedir. Cumalıkızık'ta yaşayanların çoğunluğu günümüzde de çiftçilik yapmaktadır ve ekonomik olarak çiftçilik önemli bir yerdedir. Yerel halk yetiştirdikleri ceviz, kestane, kiraz, ahududu ile geçimlerini sağlamaktadır. Tarım-Meyvecilik, ormancılık, hayvancılık faaliyetleri günümüzde de devam etmektedir. Bunun dışında alternatif iş olanakları olarak Cumalıkızık'ın yerli halkı kendi yaptıkları el eşyaları, yöresel yiyecekleri (tarhana, erişte, reçel, bazı şifalı otlar, gözlemeler, hamur işleri), hediyeelik eşyaları (danteller, oylar) vb. ürünlerin satışını köyün girişinde bulunan pazar yeri olarak adlandırılan yerde yapmaktadır (Anon., 2018; Kılıç, 2012; URL-2; URL-3). Cumalıkızık Mahallesi(köyü)'nde birçok sokakta bu amaçla satış birimleri bulunmaktadır. Bu satış birimleri sadece ikametleri Cumalıkızık'ta bulunan kişiler tarafından işletilmektedir. Bu satış birimlerinin dışında konutların bazıları günümüzde pansiyon, konukevi, çay bahçesi, kafe gibi ticari amaçla kullanılmaktadır. Cumalıkızık ve Hamamlıkızık sınırları arasında faaliyet gösteren Korusu tesisleri bulunmaktadır. Bursa, İstanbul-Ankara-İzmir karayolu üzerinde bulunması ve büyük şehirlere olan yakınlığı dolayısıyla gününbirlik kullanımlar açısından önemli bir çekim merkezi olmaktadır. Özellikle Cumalıkızık hafta sonu kullanımları bu anlamda artmaktadır. Hem Bursa'dan hem de Bursa dışından ziyaretçileri bulunmaktadır. Cumalıkızık'ın girişinde rekreasyon alanı (piknik alanı) bulunmaktadır. Cumalıkızık sınırları içerisinde Uludağ eteklerine kadar doğa yürüyüşü parkuru bulunmaktadır.
- **Tarihi değerler:** Cumalıkızık Camii, Zekiye Hatun Çeşmesi, Cumalıkızık Hamamı, Cumalıkızık Köyü Mezarlığı, Tarihi mezar taşları, Sivil Mimari, Küpeli ev Cumalıkızık için önemli tarihi değerlerdir. Cumalıkızık Camiisi'nin kitabesi belli olmadığından yapım yılı bilinmemektedir. Köy meydanının her yönden görünür bir yerinde konumlanmaktadır. Cumalıkızık hamamı taş duvarlı kiremit örtülü, soğukluk, sıcaklık külhan bölümlerinden oluşmaktadır. Cumalıkızık Hamamı restorasyonu yapılmış hizmete açılmıştır. Cumalıkızık mezarlığında tarihi mezar taşları bulunmaktadır. Bu mezarlık hem alanı hem de mezar sayısı bakımından kızık köyleri arasından ilk sırada yer alır. Cumalıkızık yerleşim alanının girişinde bulunan mezarlık daha sonra içinden yolun geçirilmesi ile iki parçaya ayrılmıştır (Anon., 2018).
- **Somut Olmayan Kültürel Değerler, Gelenekler, Festivaller, vb.:** Cumalıkızık'ın adı konusunda çeşitli savlar bulunmaktadır; birincisi Bursa'nın fethinden sonra bölgedeki ilk Cuma namazının burada kılınmasından dolayı bu adın konulduğu, ikincisi de aslında köye başlangıçta Camilikızık denilirken sonradan değiştiği şeklindedir. Cumalıkızık'ta eskiden yapılan ve günümüze de taşınmış gelenekler şu

şekildedir: Hidrellez şenliği, soğan kesme geleneği, düğüne davet-okuma, paça günü, düğün, hamam eğlencesi, gelin alma, deli kına, asker uğurlaması, sünnet, bebek kırkılması, diş bulguru ve cevizli adım çöreği, doğum gelenekleri, cenaze törenleri. Bu geleneklerden bazıları halen daha sürdürülmektedir (Anon., 2018). Ayrıca, Cumalıkızık Köyüstü sokakta Sal Dede Mevlüdü ve geleneksel Ahududu Festivali yapılmaktadır. Kültür merkezi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 1 adet muhtarlık binası diğer kültürel değerlerindedir. Günlük yaşam, turizm ve kültürel faaliyetler için en önemli özellik Cumalıkızık'ın 2000 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesine geçici olarak girmesi ve 2014 yılında "Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun doğuşu (Bursa)" şeklinde tescil edilmesidir. Alanda Cumalıkızık halkının kullandığı bazı eşyaların sergilendiği, yerel halk tarafından bağışlanan 18., 19., ve 20. yy'a ait eşyaların saklandığı Cumalıkızık Etnografya Müzesi ve Sanat Evi bulunmaktadır (Erdem, 2012; Kılıç, 2012; Anon., 2013).

Cumalıkızık kültürel peyzajında yer alan öğeler Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 3. Cumalıkızık kültürel peyzaj örnekleri

3.3. Kırsal turizmin kültürel peyzajlar üzerine etkilerinin SWOT analizi ile değerlendirilmesi

Kırsal alanlarda bulunan kültürel peyzaj öğeleri, çalışma alanı olan Cumalıkızık Mahallesi üzerinde SWOT analizi ile sorgulanmıştır (Tablo 2). Kırsal kültürde peyzajı oluşturan bileşenler ile kırsal turizm olanaklılığı ve etkinliklerin yapılabilirliği alanda yapılan çalışmalar ile değerlendirilmiştir.

Kültürel peyzajların kırsal turizmde kullanım durumu için geliştirilen stratejiler TOWS matrisi ile oluşturulmuştur (Tablo 3, 4) (Uçar ve Doğru, 2005, Aydın Türk, 2006; Pirseliimoğlu, 2007; Pirseliimoğlu ve Demirel, 2012; URL-3).

Tablo 2. SWOT analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> • İstanbul, İzmit vb. gibi büyükşehirlerle yakın mesafede bulunması, İstanbul-İzmir bağlantı yolunun Bursa üzerinden geçmesi • Yerleşim dokusunun, sivil mimari örneklerinin, meydanların, sokakların, diğer bazı peyzaj elemanlarının bozulmadan günümüze kadar gelebilmesi • Konutların topoğrafyaya uygun bir şekilde inşa edilmiş olması • Doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin bir bütün halinde geçmişten günümüze kadar korunmuş olması • Cami, çeşmeler, mezarlık, hamam, anıt ağaçlar ve sivil mimari örnekler gibi önemli tarihi değerlerin varlığı • Alanın UNESCO Dünya Mirası Listesinde bulunuyor olması(Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun doğuşu) • Geleneksel çevresel kontrol sistemlerinin günümüzde de kullanılıyor olması (sokak ortasından geçen kanallar, altyapı sistemi) • Geleneksel konutlarda günlük yaşamın devam ediyor olması • Geçmişten günümüze kadar gelebilen ve kullanılan altyapı sisteminin bulunması • Kırsal kültürün devam ediyor olması • Alanda festivallerin yapılıyor olması ve geleneklerin devam ediyor olması • Alanda müzelerin, kültür merkezinin, Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin varlığı • Alan içerisinde araç trafiğinin azaltılmış olması 	<ul style="list-style-type: none"> • Ulaşım olanaklarının yeterli olmaması, toplu taşıma türlerinin ve sayısının az olması • Anayoldan sonra yeterince yönlendirmenin olmaması • Otopark sayısının yetersiz olmaması • Alanda zaman zaman yapılan restorasyon çalışmalarının oluşturduğu görüntü ve gürültü kirliliği • Henüz restore edilmemiş konutların ortaya koyduğu kötü görüntü • Alan içerisinde sokaklarda yeterli kentsel donatı elemanı bulunmaması • Satış birimlerinin geleneksel dokuya uygun olmaması, sokak dokusunda kötü görüntüler oluşturması • Elektrik kablolarının kötü görüntü oluşturması • Bazı işletmelerde geleneksel dokuyu bozan tabela vb. donatıların bulunması • Alan içerisinde yönlendirme için panoların olmaması 	<ul style="list-style-type: none"> • Alanın koruma statülerine sahip olması (Kentsel Sit, Doğal Sit) • Geleneksel yapının korunmasını destekleyecek sağlayacak projeler, restorasyon çalışmaları • Kırsal turizm olanaklarının yerel halkın ekonomik kalkınmasına olan katkıları • Alanın tanıtımının çeşitli televizyon dizi ve programları ile yapılması • Alanın çevresinde ağaçlık ve ormanlık alanın, rekreasyon varlığı, rekreasyon imkanlarını ve kırsal turizm etkinliklerini artırıyor olması • Geleneksel konutlarda veya restorasyonu yapılan konutlarda pansiyonculuk yapılması, bu konutların restoran ve kafe olarak işletilmesi veya işletilmeye hazırlanması • Halkın turizm faaliyetleri açısından bilinçli olması • Halkın geleneksel yaşamı sürdürme konusunda bilinçli olması • Sosyo-ekonomik yapının kırsal turizm için imkanlar sunması; tarımsal faaliyetler (meyve toplama), tarımsal ürünler, (geleneksel yiyecek yapma, reçel vb.), ormancılık, orman ürünlerinin elde ediliyor olması 	<ul style="list-style-type: none"> • Alanda satışı yapılan ürünlerin bir kısmının yerel ürünler olması ancak satışı yapılan diğer ürünlerin her yerde bulunabilecek hediyeelik ürünler olması veya ithal hediyeelik ürünler • Geleneksel dokunun sadece Cumalıkızık yerleşiminde korunuyor olmasına rağmen, alan çevresinde çarpık yapılaşmaların olması • Yapılan planlama ve koruma çalışmalarının sadece Cumalıkızık sınırları içerisinde olması, çevresinde olumsuz görüntülerin olması • Meyve bahçelerinin yoğun günlerde otopark olarak kullanılmasının ürün kalitesine zarar vermesi • Alana girerken yaya ve araç ayrımının olmaması

Tablo 3. SWOT/TOWS matrisi

	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Olanaklar-Fırsatlar	G-O stratejileri: Güçlü yönleri destekleyen fırsatları ortaya koyan stratejiler	Z-O stratejileri: Zayıf yönleri giderecek fırsatları değerlendiren stratejiler
Tehlikeler-Tehditler	G-T stratejileri: Dış tehditlere karşı hassasiyeti azaltmak için güçlü yönler kullanılarak belirlenen stratejiler	Z-T stratejileri: Dışarıdan gelecek tehlikelere karşı hassas olan zayıf yönleri engelleyecek koruma temelli belirlenen stratejiler

Tablo 4. TOWS matrisi

	Güçlü Yönler G-O Stratejileri	Zayıf Yönler Z-O Stratejileri
Olanaklar-Fırsatlar	<ul style="list-style-type: none"> • Alandaki koruma statülerinin devamlılığı sağlanmalıdır. • Yapılan restorasyon/yenileme çalışmaları ile yerleşim dokusunun sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. • Sosyo-ekonomik yapının kırsal turizm açısından sağladığı olanakların, kırsal kültürün devamlılığını sağlama yönünde değerlendirilmelidir. • Tarımsal faaliyetler sonucu elde edilen ürünler ile birlikte gelişen festivallerin devamlı hale gelmesi ve geleneksel yiyeceklerin, el işlerinin vb. turizm ürünü olarak sunulması geleneği yaşatılmalıdır. <p>Strateji: Kültürel Peyzaj Değerleri İle Kırsal Turizmin Bütüncül Planlamalarla Gelişimi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Yapılan restorasyon/yenileme çalışmaları ile ortaya çıkan bazı kötü görüntüleri minimize etmek, restorasyon sürecini uzatılmamalıdır. • Bazı işletmelerde olan geleneksel dokuya uygun olmayan tabelalar, donatıların, yapılacak olan proje ve restorasyon/yenileme çalışmaları ile minimize edilmelidir. • Alanda eksik bulunan donatı elemanlarının (oturma birimleri, aydınlatma elemanları, vb.) yenileme çalışmalarıyla geleneksel dokuya uygun bir şekilde düzenlenmelidir. • Cumalıkızık sokak dokusunu bozan satış birimlerinin varlığı turizm ve geleneksel yaşamı sürdürme konusunda bilinçli olan yerel halk ile birlikte çözümlenmelidir. <p>Strateji: Kültürel Peyzaj Değerleri İle Gelişen Kırsal Turizm Bileşenlerinin Korunması</p>
Tehlikeler-Tehditler	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal kültürün, geleneksel konutlarda günlük yaşamın ve geleneklerin devam ediyor olması ile kırsal turizmde turistlere sunulan ürünlerin tamamen Cumalıkızık ürünlerinin olmasının desteklenmelidir. • Cumalıkızık için yapılan planlama ve koruma çalışmalarının sadece Cumalıkızık sınırları içerisinde olması, çevre yerleşmelerde bu durumun göz ardı edilmesini önlemek için Cumalıkızık ve çevre yerleşmelerinin topoğrafyaya uygun düzenlemeler yapılmalıdır. Geleneksel dokuya ve kültüre uygun donatı ve altyapı düzenlemeleri yapılmalıdır. Doğal ve kültürel peyzaj değerleri ile bütünleşen kırsal turizm faaliyetleri Cumalıkızık ve çevresiyle birlikte çeşitlenmelidir. <p>Strateji: Mevcut Kültürel Peyzaj Değerlerinin Kırsal Turizm İçin Güçlendirilmesi ve Etkinliklerin Çeşitlendirilmesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Alanda toplu ulaşım imkânları yeterli değildir. Alandaki özel araç yoğunluğu ise otopark ihtiyacını açığa çıkarmaktadır. Bu durumda yoğun günlerde bazı meyve bahçeleri otopark olarak kullanılmaktadır. Bu durum meyvelerin veriminin düşmesine, meyve bahçelerinin tahribine sebep olmaktadır. Bu durumda toplu taşıma ve alternatif ulaşım çeşitlerinin artırılması desteklenmelidir. <p>Strateji: Kültürel Peyzaj Değerlerinin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması, Koruma-Kullanma ilkesi Benimsenerek Kırsal Turizm Etkinliklerinin Çeşitlendirilmesi</p>

4. Tartışma ve Sonuç

Kırsal turizm, kırsal alanlardaki doğal ve kültürel kaynak değerlerinin zenginliğini sürdürebilmek ve bu alanlardaki rekreasyon ve turizm faaliyetlerini geliştirilebilmek için önemli bir kaynaktır. Kırsal turizm, temel ilgileri tarım olan yerel halkın tarımsal faaliyetlerini terk etmeden ek gelir sağlamayı amaçlamıştır. Bunun yanında ekonomik anlamda kalkındırmayı doğal ve kültürel değerleri hem kazanca dönüştürmeyi hem de kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanıp korunabilmesini amaçlamaktadır (Çeken vd., 2007; Pirselimoglu ve Demirel, 2012). Bu kapsamda bakıldığında, Cumalıkızık'ın sahip olduğu kültürel peyzaj değerlerinin günümüze kadar korunabilmiş olmasının, kırsal turizmin gelişimi üzerinde güçlü bir faktör olduğu karşımıza çıkmaktadır. Cumalıkızık sahip olduğu özgün mimari dokusu, geleneksel yerleşim dokusu, sokakları, meydanları, camileri, çeşmeleri, hamamı, anıt ağaçları, özgün altyapı sistemi ile kırsal turizm için güçlü kültürel peyzaj özellikleri

göstermektedir. Bunlar ile birlikte kırsal turizm için bir diğer güçlü özellik ise kırsal kültürün günümüzde de yaşatılıyor olmasıdır. Tarımsal faaliyetlerin devam ediyor olması, bu ürünlerin devamlılığını ve geleneksel kültürün devamlılığını sağlayacak olan festivallerin olması somut olmayan önemli kültürel değerlerdir.

Turizm ve kırsal doku ilişkisi güçlü olan Cumalıkızık'ın tarımsal faaliyetleri son yıllarda turizm ile bütünleşmiştir. Hem kültürel değerleri hem de kırsal özelliklerini bugüne kadar yaşatabilmiş ve turizm için kullanmakta olan Cumalıkızık önemli bir kırsal yerleşme özelliği göstermektedir (Köşklük Kaya, 2016). Cumalıkızık için önemli bir ekonomik değer olan kırsal kültür, köyün kırsal turizm faaliyetlerine katkı sağlamaktadır. Cumalıkızık'ın nüfusunun önemli bir bölümü kırsal turizmden gelir sağlarken, kırsal turizmden gelir sağlayanların büyük çoğunluğunu ise kadınlar oluşturmaktadır (Demir ve Boz, 2017). Cumalıkızık için kırsal turizmin ve kültürel peyzaj özelliklerinin devamlılığını sağlayacak en güçlü özellik alanın UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunuyor olmasıdır. Bunun dışında alana ilişkin diğer koruma statüleri (Kentsel Sit, Doğal Sit) ise alan için önemli fırsatlar olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu koruma statüleri ile desteklenen, alanın korumasını sağlayacak projeler ile mevcut mimari doku üzerinde yapılacak restorasyon çalışmaları da alan için bir fırsattır. Cumalıkızık için koruma; kırsal turizmin, doğal ve kültürel kaynak değerlerinin sürdürülebilirliği için önemli bir durumdur. Ancak yerel halkın günlük yaşantısını veya ekonomisini engelleyeceği durumlar da ortaya çıkabilir. Varnacı Uzun ve Somuncu (2011) yaptıkları çalışmada, İhlara Vadisi'nde turizm faaliyetlerinin yerel halk ile olan ilişkisini değerlendirmiş, yerel halk, kültürel peyzaj değerlerinin özellikle vadi içerisinde turistik değerler olarak sınırlanarak korunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu alanda yerel halk, devam eden turistik faaliyetlerden pay almak istedikleri için turistlerin sadece alana otobüslerle gelip dönmelerinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda çalışmada turizm faaliyetlerinde sosyo-ekonomik olarak kalkınma sağlanırken kültürel peyzaj değerlerinin de sürdürülebilirliğini sağlayacak etkili planlamaların yapılmasını ve bu süreçte yerel halkın da katılımının gerektiğini vurgulamışlardır. Vlami ve ark. (2017), Korunan Alanlarda Kültürel Peyzajlar ve "Kültüreliliğin" Özellikleri Yunanistan'da Bir Keşif Değerlendirmesi başlıklı çalışmalarında ise, korunan alanların kültürel özelliklerinin sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesinin farkındalığını arttırmak için etkili eğitim, iletişim ve görsel projelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada, aynı zamanda korunan alan ağlarındaki zorlayıcı restorasyon çalışmalarında ve zorunlu işlemlere dikkat çekmişlerdir. Çalışmalarda korunan alanlarda peyzajlar ve yerel ekosistem düzeyine kadar filtrelemelerin, kültürel fikri açısından yararlı olabileceğini ifade etmişlerdir.

Cumalıkızık halkının kırsal turizm konusunda bilinçli olması, evlerini pansiyon, restoran ve kafe gibi işletmelere sunuyor olması ve halkın geleneksel yaşam biçimini devam ettirmesi fırsattır. Bunun dışında alternatif kırsal turizm aktivitelerine olanak tanıyacak yeşil alanların varlığı da Cumalıkızık turizminin gelişimi için bir fırsattır. Bunun yanı sıra kırsal turizm için bir başka fırsat ise alanda tarımsal faaliyetlerin yapılması, tarımsal ürünler ve orman ürünlerinin elde edilmesidir.

Cumalıkızık'ta turizmi ve günlük yaşamı destekleyecek ulaşım olmasına rağmen, ulaşımında çeşitlilik ve yeterlilik yoktur. Toplu taşıma araçlarının sayısının yetersiz olması alana olan ulaşımında zayıf bir yöndür. Bunun dışında alana erişimin çoğunlukla özel araçla sağlanması otopark ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Otoparkların bu ihtiyacı karşılayamıyor olması, alanın kırsal turizm faaliyetleri için zayıf bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır. Otopark ihtiyacının karşılanmadığı durumlarda otopark olarak kullanılan meyve bahçelerinin zarar görmesi, meyve kalitelerinin düşmesi ise alan için bir tehdittir. Yine alana olan erişimde (metrodan Cumalıkızık mahallesine kadar) bazı noktalarda yaya ve araç ayırımının olmaması yayalar için tehlike oluşturmaktadır. Bu durum alanın kırsal turizm faaliyetleri için bir tehdittir. Bunun yanında ulaşımında Bursa-Ankara yolundan itibaren yönlendirme levhalarının yetersizliği de bir başka zayıf yöndür. Cumalıkızık'ın kırsal turizmini güçlendirmek için ulaşım önemli bir kriterdir. Alana ulaşılabilir olması, ulaşımında çeşitlilik planlanması gereken bir unsur iken bu planlamaları yaparken kaynakların sürdürülebilir olması da ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca Cumalıkızık'ın koruma statüleri de göz ardı edilmemelidir. Demir ve Boz (2017) Cumalıkızık'ta yaptıkları çalışmada köye olan ulaşımında genel olarak bir memnuniyetsizlik olduğunu tespit etmişlerdir. Pirselimoglu Batman ve ark. (2017) Cumalıkızık'ta yaptıkları bir başka çalışmada ulaşımındaki sorunları incelemişlerdir. Alana olan ulaşımında yetersiz toplu taşıma, yetersiz otopark durumları tespit edilmiştir. Alan içerisindeki satış birimlerinin geleneksel doku ile uyumlu olmaması ve sokak dokusunu bozması alanın mevcut durumu için zayıf bir yöndür. Bunun yanında alandaki bazı donatı eksiklikleri (aydınlatma, oturma birimi, çöp kutusu, yönlendirme tabelaları vb.) de yine alanda yapılacak kırsal turizm faaliyetleri için zayıf bir özelliktir. Alan içerisinde bulunan donatıların, örneğin bazı işletmelere ait tabelaların geleneksel dokuya uygun olmaması kötü görüntü oluşturmakta ve alanın bütünlüğünü bozmaktadır. Elektrik kablolarının evlerin önünden geçirilmesi köyün genel görüntüsünü bozan, kötü görüntü oluşturan bir durumdur. Cumalıkızık'ın büyük bir bölümünde restorasyon işleri tamamlanmış olsa da bazı evlerin restorasyonunun yapılmamış olmasından kaynaklanan, bakımsız görüntüleri alanın zayıf özelliklerinden biridir. Güncel kullanımlar için yapılacak

düzenlemelerin de alanın bütünlüğünü bozmayacak şekilde, Cumalıkızık kimliğini yansıtacak özellikte olması gerekmektedir. Yapılacak olan satış birimleri, tabelalar, yönlendirme levhaları, oturma birimleri, aydınlatma elemanları vb. Cumalıkızık kültürü ile bütünleşmelidir. Erduran Nemutlu ve ark. (2015) Çanakkale kentinde yaptıkları çalışmada, kent tarihi ve kültürünün devamlılığının sağlanabilmesi ve bunların günümüz ihtiyaçları ile birlikte değerlendirilerek, tarihi ve kültürü yaşatacak şekilde tasarlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Kente gelen kişilerin, kentte yaşayan kişilerin bu değerler ile bölgenin önemini daha iyi tanımalarını, bilgi edinmelerini sağlayacak değerlerin yaşatılmasının zorunluğunu vurgulamışlardır. Ayrıca yapılacak olan tasarımlarda kent kimliği açısından bir bütün olarak düşünülmesi için açık alanlarda tarihi değerlerin yaşatılacağı düzenlemelerin yapılması gerektiği sonucuna varmışlardır.

Cumalıkızık yerleşimi çeşitli koruma statüleri ile korunuyor olmasına rağmen, çevresinde bulunan yerleşimler çarpık yapılaşma özellikleri göstermektedir. Bu durum Cumalıkızık kırsal turizminde bir tehdittir. Bununla birlikte Cumalıkızık ve çevre yerleşimlerinde sadece yapılaşma değil genel arazi kullanma politikalarının geliştirilmesi ve alan kullanım stratejilerinin de geliştirilmesi kırsal turizm faaliyetlerinin devamlılığı için de önemlidir. Yapılan kırsal turizm etkinlikleri için çevre yerleşimlerle birlikte yapılacak bütüncül planlamalar Cumalıkızık turizmine de katkı sağlayacaktır. Salvati ve ark.(2017) kırsal özellik gösteren kültürel peyzajlardaki arazi örtüsü değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma konulu çalışmalarında, hassas ve olağanüstü kültürel peyzajları, kırsal alanlardaki arazi kullanımlarının yoğunlaşmasından ve dağınık kentleşmeden korumak için geliştirilmiş koruma politikaları ve çevre yönetimi stratejilerinin olması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

5. Öneriler

Cumalıkızık doğal ve kültürel peyzaj değerleri ile bugün önemli bir turizm merkezidir. Öncelikle UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde olması ve farklı statüler ile koruma altında olması dolayısıyla sahip olduğu mevcut kaynak değerleri halen korunmaktadır. Bu kaynak değerlerinin kullanılırken korunması yönünde turizm faaliyetleri için planlama çalışmaları yapılmalıdır. Sadece Cumalıkızık sınırları içerisinde düşünülmeden, çevre yerleşimlerle birlikte kapsayıcı planlama yaklaşımları geliştirilerek, alandaki turizm faaliyetleri çeşitlendirilmelidir. Bu kapsamda kültürel peyzajların kırsal turizm faaliyetlerindeki ilişkileri doğrultusunda alan için TOWS matrisi ile stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejilerden yola çıkarak alan için öneriler geliştirilmiştir.

Kültürel Peyzaj Değerleri İle Gelişen Kırsal Turizmin Bütüncül Planlamalarla Gelişimi için;

- Kırsal turizm faaliyetleri için işletmelere dönüştürülen evlerde aynı zamanda geleneksel yaşamın da devamlılığını sağlayacak turizm için hem ekolojik hem de kültürel değerleri ön planda tutan bütüncül planlama yaklaşımlarının geliştirilmesi ile
- Bütüncül planlamalar ile Cumalıkızık ve çevresindeki kırsal turizm etkinliklerinin çeşitlendirilmesi.

Kültürel Peyzaj Değerleri İle Gelişen Kırsal Turizm Bileşenlerinin Korunması için;

- Geleneksel mimari özelliklerin, yerleşim dokularının, altyapı sistemlerinin vb. alanın özelliklerinin korunması ve kırsal turizm faaliyetlerine destek olmasının yanı sıra, bu değerlerin devamlılığını sağlayacak atölye çalışmalarının gerçekleştirilmesi
- Tarım ve Orman ürünlerinin üretiminin hem yerel yaşam için hem de turizm için devamlılığını sağlayacak satış birimleri, tanıtım birimlerinin düzenlenmesi

Mevcut Kültürel Peyzaj Değerlerinin Kırsal Turizm İçin Güçlendirilmesi Ve Etkinliklerin Çeşitlendirilmesi için;

- Çevredeki yerleşimlerle bağlantılı yürüyüş yollarının planlanması,
- Çevredeki yerleşimler bağlantılı bisiklet parkurlarının planlanması,
- Çevredeki yerleşimlerle bağlantılı kültürel değerleri deneyimleyebilecek yürüyüş rotalarının belirlenmesi,
- Geleneksel yaşamı deneyimleyebilecek, günlük yaşama katılınabilecek konaklamalı köy turizmi, tarım turizmi faaliyetlerinin güçlendirilmesi; meyve bahçelerinden meyve toplama, reçel yapımı vb. etkinlikler gibi
- Tarımsal uygulamalar için atölye çalışmaları ve uygulama çalışmalarının desteklenmesi
- Alanı ziyaret edenler için alan çevresindeki koruluklarda piknik olanaklarının artırılması

Kültürel Peyzaj Değerlerinin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması, Koruma-Kullanma İlkesinin Benimsenerek Kırsal Turizm Etkinliklerinin Çeşitlendirilmesi için;

- Sokak dokusunu bozmayarak köyün mimari dokusuna uygun satış birimleri düzenlemek
- Eksikleri bulunan donatılarda geleneksel dokuyu yansıtan düzenlemeler yapılmalı, geleneksel dokuya uygun malzemeler kullanılmalıdır.

Yapılacak olan bu çalışmalar ile birlikte mevcut kırsal turizm faaliyetleri güçlenerek, kültürel peyzajların devamlılığı sağlanmış olacaktır.

Kaynaklar

1. **Anonim (2008)**. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, United Nations Educational, Scientific And Cultural Organisation, Intergovernmental Committee For The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage, World Heritage Centre, 08/01, January.
2. **Anonim (2013)**. Bursa (Hanlar Bölgesi- Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018)
3. **Anonim (2018)**. Bursa Büyük Şehir Belediyesi Müzeler Şube Müdürlüğü.
4. **Cengiz Gökçe G, Açıksoz S (2015)**. Turizmin Kültürel Peyzaj Bileşenleri ve Kırsal Kimlik Üzerine Etkisi: Nallıhan-Beydili Köyü Örneği, I. Eurasia Tourism Congress: Current Issues, and Indicators (EITOC-2015), 409-419.
5. **Aydın Türk Y (2006)**. Bütünleşik Kent Planlama ve Tasarımına Yönelik Bir Yöntem, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon.
6. **Çelik A, Çalışkan H, PirseliMoğlu Batman Z (2017)**. Bursa İli Gemlik İlçesi Umurbey Beldesi'nin Kültürel Peyzaj Özellikleri, International Journal of Landscape Architecture Research, Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi, 1(2): 06-12.
7. **Çeken H, Karadağ L, Dalgın T (2007)**. Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Bir Çalışma, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8(1), 1-14
8. **Çetinkaya G, Uzun O (2014)**. Peyzaj Planlama, Birsen Yayınevi, İstanbul
9. **Demir B, Boz İ (2017)**. Bursa İli Yıldırım İlçesi Cumalıkızık Köyünde Kırsal Turizm Çalışmalarının Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi, Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi, 10(1); 50-55
10. **Emekli G (2006)**. Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm, Ege Coğrafya Dergisi, 15,51-59
11. **Erdem M (2012)**. Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
12. **Erduran Nemutlu F, Sağlık A, Kelkit A, Akbulak C, Devecioğlu NE (2015)**. Çanakkale Kenti Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi, Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, 4(2);25-40.
13. **Gül A (2000)**. Peyzaj-İnsan İlişkisi ve Peyzaj Mimarlığı, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 1, 97-114.
14. **Kamer Aksoy Ö (2015)**. Perşembe-Fatsa Arası Kıyı Kesimi Doğal ve Kültürel Peyzaj Kaynaklarının Turizm Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.
15. **Kılıç N (2012)**. Koruma Amaçlı İmar Planlarının Değerlendirilmesinde Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının Rolünün İrdelenmesi Cumalıkızık Örneği, Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Bursa.
16. **Kodaş D, Eröz S (2012)**. Kırsal Turizm ile Kültürel Turizmin Bütünleşmesi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(22): 169-174
17. **Köşklük Kaya N (2016)**. Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında turizmin rolü: Cumalıkızık Köyü Örneği, Ege Mimarlık,92, 28-31.
18. **PirseliMoğlu Z (2007)**. Ekolojik Temelli Rekreasyon ve Turizm Planlama İlkelerinin Araştırılması: Trabzon İli Çalköyü Yayla Yerleşimi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.
19. **PirseliMoğlu Z, Demirel Ö (2012)**. A Study of an Ecologically Based Recreation and Tourism Planning Approach: a Case Study on Trabzon Çalköy High Plateau in Turkey, , International Journal of Sustainable Development & World Ecology 19 (4): 349-360.
20. **PirseliMoğlu Batman Z, Adıgüzel E, Tüzel F (2017)**. Bursa Cumalıkızık Örneği Kırsal Turizm Kullanımları Çerçevesinde Ulaşım Değerlerinin İncelenmesi, Journal of Bartın Faculty of Forestry, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 19 (2): 30-39
21. **Salvati L, De Zuliani E, Sabbi A, Cancellieri L, Tufano M, Caneva G, Savo V (2017)** Land-cover Changes and Sustainable Development in a Rural Cultural Landscape of Central Italy: Classical Trends and Counter-Intuitive Results, International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 24(1) 27-36.
22. **Swarbrooke J (1999)**. Sustainable Tourism Management, Cabı Publishing
23. **URL-1** <http://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#1>, 05.01.2018
24. **URL-2** <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/Eklenti/10472,cumalikizik-19092013.pdf?1>, 05.01.2018

25. URL-3 <https://www.yildirim.bel.tr/>, 30.01.2019
26. **Uslu A, Kiper T (2006)**. Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri; Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(3):305-314.
27. **Yener G, Gül A (2016)**. Kültürel Peyzaj Değeri Açısından Yörük Kültürünün İrdelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri enstitüsü Dergisi, 20(2), 197-205.
28. **Vlami V, Kokkoris IK, Zogatis S, Cartalis C, Kehayias G, Dimopoulos P (2017)**. Cultural Landscapes and Attributes of “Culturalness” in Protected Areas: an Exploratory Assessment in Greece, Science of Total Environment, 595: 229-243.
29. **Varnacı Uzun F, Somuncu M (2011)**. Kültürel Peyzajın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Yerel Halkın Görüşleri: İhlara Vadisi Örneği, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 3(2), 21-36.